

PANEMUNĖS PILIES TVARKYBOS RAIDA XX A. – XXI A. PRADŽIOJE

Rasa Butvilaitė

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA

Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

Rasa.Butvilaite@vda.lt

Straipsnyje aptariami Panemunės pilies istorinių ir architektūrinių tyrimų duomenys, statybų ir perstatymų raidos etapai, objekto restauravimo ir pritaikymo kitoms reikmėms projektai bei tvarkybos darbai, atlikti nuo 1939 m. iki šių dienų. Pirmą kartą mėginama apibendrinti ir įvertinti gausią ir sudėtingą šio reikšmingo kultūros paveldo objekto tvarkybos darbų, besitęsiančių beveik aštuonis dešimtmečius, medžiagą.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Panemunės dvaro sodyba, Panemunės pilis, kultūros paveldo tvarkyba.

Ant dešiniojo Nemuno kranto aukštumos didingai iškilusi Panemunės pilis¹, įsikūrusi 5 km į rytus nuo Skirsnemunės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpiu priklausiusi Veliuonos valsčiui, – itin vertingas XVII–XVIII a. architektūros paminklas, bene autentiškiausia Lietuvoje išlikusi rezidencinė pilis. Jos tvarkybos darbai tęsiasi jau bemaž 8 dešimtmečius. Taip ilgai šis procesas trunka ne tik dėl imponantiško objekto dydžio, savininkų ir politinių aplinkybių kaitos ar dažnos lėšų stokos, bet ir dėl sudėtingos, daug klausimų ir jų sprendinių siūlymų lėmusios tvarkybos darbų (tyrimų, remontų, konservavimo, pritaikymo,

restauravimo ir atkūrimo, projektavimo) raidos. Ji vaizdžiai liudija visos Lietuvos paveldotvarkos sistemos nuo XX a. vidurio institucinės ir metodinės raidos problematiką. Didžioji dalis XX a. antroje pusėje ir XXI a. atliktų pilies tvarkybos darbų dokumentų (tyrimų ataskaitų, apmatavimų ir projektavimo brėžinių, restauravimo ir konservavimo projektų) saugoma Vilniaus apskrities archyve (toliau – VAA, f. 2, 9 ir 1019), Kultūros paveldo centro Paveldosaugos bibliotekos dokumentų fonduose (toliau – KPC PB, f. 3, 5, 6), paskelbta moksliniuose ir mokslo populiarinimo leidiniuose. Šiame straipsnyje, remiantis daugiausia nepublikuotais ir netyrinėtais šaltiniais, siekiama nustatyti, aptarti ir įvertinti Panemunės pilies tvarkybos darbų eigą, kilusius uždavinius ir sprendinių ieškojimus. Straipsnio pirmame ir antrame poskyriuose glaustai apžvelgiama pilies nuosavybės kaitos ir architektūros istorija, nes jos ypatumai vėliau lėmė ir objekto būklę bei pasirinktas tvarkybos darbų strategijas.

1 Algirdas Žalnierius iš dalies pagrįstai siūlo vadinti Panemunės pilį dvaro rūmais; Algirdas Žalnierius, „Panemunės dvaro rūmų archeologiniai tyrimai“, in: *Lietuvos archeologija*, 2005, t. 27, p. 133–134.

Tačiau šiame straipsnyje laikomasi šaltiniuose nuo XVII a. paskutiniojo ketvirčio ir vėlesnėje istoriografijoje įsitvirtinusio pakankamai sąlyginio aptariamojo objekto pavadinimo, referuojančio į jo architektūros savybes.

1980s, the conception of conservation works formed by the researcher of this monument of architecture and the author of restoration and readjustment projects, Simonavičius, was basically followed. According to this conception, the periods of Renaissance and, partly, Baroque (the beginning and middle of the 17th c.) were considered the most valuable layers in the development of the castle, while the reconstruction of the period of Classicism in the late 18th century was interpreted as a later addition, which was “alien to the Renaissance castle” and had to be removed. As a result, the complicated and rich process of the development of historical architecture of the castle was ignored and a large number of valuable elements from the 18th century were destroyed and not restored during the subsequent reconstructions.

The layer of the 18th century reconstruction testifying to the cultural views and lifestyle of the Gelgudas (Gielgud) family that owned the Panemunė castle for as many as 72 years is dominant in the spatial composition of the southern wing. Other manors that belonged to this important family have not survived in Lithuania, and thus, in the historical respect it has increased the value of this object of historical heritage. Unlike the western and eastern wings, which underwent significant reconstructions from the 1950s to the 1990s, the southern wing of the castle has retained the most authentic features (the volume, forms, elements, constructions, planning, materials and mural painting from all stages of construction and reconstruction from the 17th to the 19th century), and thus, like the surviving volumes of the towers, it should be considered the most valuable component of the ensemble. A complex polychromatic analysis of the first floor rooms of the formerly (in the 18th century) representational southern wing has not been conducted yet (in 2009, only the chemical analysis of the interior walls, and in 2012, the polychromatic analysis of the ground floor interiors was carried out, which revealed that the walls did not have any décor elements), although some fragments of considerably deteriorated figurative and decorative mural painting have survived in almost all rooms on the *piano nobile*. It was established in the course of architectural research that it dated back to the period of Classicism. From 2009 to 2010, Daumantas Tomas Pilipavičius restored a small detail of mural painting on the walls of a hall in the southern wing.